

Ett utbildningsprogram i hemmiljö

Producerat av The Parenting Research Centre

**Parenting
Young
Children**

Föräldrar med funktionshinder: Erfarenheter av att implementera ett föräldrastödsprogram i Sverige

Den här studien är en del av ett pågående internationellt samarbete mellan forskare och programutvecklare i Australien, Kanada och Sverige.

En kort beskrivning av programmet Parenting Young Children (PYC)

PYC är ett föräldrautbildningsprogram som utförs i hemmet eller hemliknande miljöer. Det optimala är att träffas en gång i veckan.

Programmet består av två moduler. Den första modulen tar sikte på omvårdnaden av barnet och den andra handlar om samspelet mellan barn och förälder. Föräldrarna får lära sig hur de ska ta hand om sitt barn och hur de kan samspela med barnet så att det utvecklas på ett positivt sätt. Till exempel kan föräldrarna få lära sig att bada sitt barn säkert och/eller hur de kan leka tillsammans med barnet.

Programmet bygger på social inlärningsteori och fokuserar på att ta vara på föräldrarnas styrkor. Varje förälder får ett individuellt anpassat program.

PYC har utvärderats i Australien och utvärderingen visar att de familjer som deltagit överlag var mycket nöjda med programmet. De ansåg att de hade utvecklat sitt föräldraskap och sina förmågor och att PYC varit till stor hjälp.

Projektet *Parenting Young Children (PYC)* har pågått sedan 2010. För att det ska vara enkelt att ta del av projektets forskningsresultat görs sammanfattande presentationer på svenska av artiklar som publicerats i internationella tidskrifter. Detta är den första sammanställningen. Den baseras på artikeln "Parenting with disabilities: Experiences from implementing a parenting support programme in Sweden" som publicerats i *Journal of Intellectual Disabilities* (2013). Artikeln är skriven av programmets utvecklare, dr Catherine Wade och dr Robyn Mildon vid Parenting Research Centre, Melbourne Australien, projektledare Mikaela Starke, docent vid institutionen för socialt Arbete Göteborgs universitet och Maurice Feldman, Professor vid Brocks University, Ontario Kanada som ingår i projektets vetenskapliga råd.

I artikeln beskrivs och diskuteras implementeringen av PYC i Sverige. Resultaten visar att de professionella som använt programmet i Sverige upplever att PYC varit användbart och till hjälp i deras arbete med föräldrar med intellektuella funktionshinder. De tycker också att PYC har hjälpt föräldrarna att utveckla sina föräldraförmågor och att relationen mellan professionella och föräldrar gynnats av programmet. De professionella upplever att PYC hjälper dem att strukturera arbetet med föräldrarna och att det går utmärkt att kombinera med andra föräldrastödsprogram och egna tidigare erfarenheter och kunskaper.

Bakgrund

Vad vet vi om föräldrar med intellektuella funktionshinder och föräldrautbildning?

Forskning visar att föräldrar med intellektuella funktionshinder (fortsättningsvis förkortat IF) får kämpa mot samhällets negativa förväntningar på deras föräldraskap. Det förutsätts att de inte kan ge sina barn det barnen behöver för att utvecklas. Annan forskning visar samtidigt att föräldrar med IF kan ge sina barn vad de behöver, både fysiskt, psykiskt och intellektuellt men att de kan behöva stöd i sitt föräldraskap. Det har visat sig att föräldrar med IF kan förvärva praktiska färdigheter så att de kan ge sina barn en god omvårdnad och lära sig att samspela med sina barn på ett positivt och stimulerande sätt. Detta förutsatt att stödet anpassas efter deras behov. Forskning visar även att professionella kan sakna kunskap om föräldrar med IF och därför erbjuds föräldrarna att ta del av kommunernas generella föräldrastöd. Om de då inte gör tillräckligt stora framsteg skuldbeläggs de utan att någon reflekterar över om stödformen passar just de här föräldrarna.

Det finns inte så mycket forskning om evidensbaserade föräldrautbildningsprogram för föräldrar med IF och det finns bara några få exempel på framgångsrik spridning av program. Detta gör att det är svårt att veta vad som faktiskt fungerar för föräldrarna.

Svenska förhållanden

Hösten 2006 deklarerade den svenska regeringen sina nya mål, att rikta in framtida hälsopolicys för att skapa förutsättningar för en god hälsa i hela befolkningen. Barns och ungdomars förutsättningar för en god psykisk och fysisk utveckling pekades ut som ett särskilt viktigt område och därför ska föräldrastöd erbjudas kontinuerligt under hela barnets uppväxt.

Regeringen betonade behovet av evidensbaserade program och insatser som tar hänsyn till den situation som de föräldrar befinner sig i, som har betydande svårigheter att klara de utmaningar som föräldraskapet innebär. Ett sådant behov av riktat stöd kan uppstå av flera olika orsaker, så som fysisk och psykisk ohälsa, drogmissbruk eller kognitiva svårigheter (IF, hjärnskada). Regeringen pekade ut föräldrar med IF som en av flera föräldrargrupper som inte nåddes av de allmänna stödsystem för föräldrar som fanns i Sverige vid den tiden. Värt att notera är dock att lite var känt om hur dessa familjers vardagliga livssituation såg ut.

Som svar på regeringens initiativ och mot bakgrund av resultat från tidigare forskning om program för föräldrar med IF, valde en grupp svenska forskare och praktiker att studera och implementera PYC i Sverige. Att just detta program, som är evidensinformerat, valdes beror på de positiva effekter PYC har visat i praktiken samt det faktum att det var förenligt med svenska lagar och etiska riktlinjer.

Syftet med studien

Denna studie undersöker användbarheten av PYC i ett svenskt sammanhang genom att undersöka professionellas erfarenheter av lärandet och användandet av PYC. Forskarna var intresserade av om de professionella upplevde att PYC bidragit med något nytt som var viktigt för deras arbete med familjer där den ena eller båda föräldrarna har IF. I den mån detta faktiskt var fallet, var det av intresse att även identifiera vad de professionella uppfattat som viktigt för föräldrarna och för sig själva. Studien avser även att utforska de professionellas uppfattningar om ytterligare kompetensutveckling kring PYC.

Tillvägagångssätt

I oktober 2010 deltog 40 personer i en tre dagar lång utbildning i Göteborg, som leddes av en av programmets utvecklare. Vid detta tillfälle fick studiedeltagarna en svensk översättning av PYC-manualen, som innehåller instruktioner om hur de professionella ska arbeta tillsammans med föräldern, vilka undervisningsstrategier som bör användas samt checklistor och andra hjälpdokument. Efter träningstillfället ombads deltagarna i studien att använda programmet i arbetet med föräldrar med IF. De fick metodstöd i form av månatliga gruppmöten med en samordnare för att underlätta processen att lära om PYC och använda programmet. Studiedeltagarna finns i åtta kommuner i två olika regioner i Sverige, allt från små kommuner till en större stad med en befolkning på över 500 000 invånare.

För att ta reda på vad deltagarna i studien tyckte om att använda programmet genomfördes fokusgrupper

Av de 40 personer som genomgick grundutbildningen deltog 31 i någon av sju fokusgrupper. Grupperna träffades i genomsnitt tre gånger à tre timmar under våren och hösten 2011. Studiedeltagarna var anställda inom socialtjänsten eller i barn- och vuxenhabiliteringen. De flesta av dem arbetade hemma hos familjerna. Deltagarna i studien var psykologer, socionomer, pedagoger, undersköterskor och vissa hade andra beteendevetenskapliga utbildningar. Flertalet studiedeltagare var kvinnor.

Medlemmar i PYC:s projektgrupp ansvarade för fokusgruppsdiskussionerna som spelades in och skrevs ut.

Analys

Materialet från fokusgrupperna har analyserats för att se vilka likheter och olikheter de professionella ser mellan PYC och hur de arbetat tidigare med föräldrar med IF. Det handlar om deras erfarenheter av andra föräldrastödsprogram, deras syn på PYC:s styrkor och svagheter och hur de tänker om kompetensutveckling kring programmet.

Etik

Studien godkändes av Etikprövningsnämnden i Göteborg.

Resultat

Nedan presenteras resultat i följande ordning: Studiedeltagarnas reflektioner om PYC i förhållande till både föräldrar och den egna rollen, deras erfarenheter av att arbeta med programmet och slutligen strategier som kan främja kompetensutveckling kring PYC.

PYC som ett program för att stödja professionella och föräldrar

PYC som ett sätt att utveckla yrkeskompetens

Studiedeltagarna ägnade mycket tid åt att reflektera över hur de skulle kunna vidareutveckla sin egen kompetens för att bli "professionella PYC-handledare". PYC:s strukturerade och alliansskapande karaktär betraktades som ett nytt sätt att tänka och arbeta på, de professionella upplevde att PYC förändrade deras attityder och förhållningssätt gentemot föräldrar med IF. Detta illustreras av följande citat:

"Jag tror att PYC har varit mycket hjälpsamt eftersom det är uppbyggt som det är och att det är för föräldrar som har inlärningssvårigheter. Jag har upplevt ibland att vi – att du har fastnat och inte riktigt vet hur man ska gå vidare. Man kan se att det är svårt att arbeta med denna målgrupp ... Våra vanliga metoder bygger väldigt mycket på bara prata tillsammans och att föräldrarna ska reflektera ... så PYC har gjort en enorm skillnad."

PYC som ett sätt att utveckla förädrakompetens

Studiedeltagarna betraktade PYC som ett lovande verktyg för att hjälpa föräldrarna att tillgodose de behov som de har i sitt föräldraskap. Programmet har bidragit till att fördjupa föräldrars förståelse för rollen som PYC-handledare, som de professionella intar i detta program och den roll de själva har som föräldrar. Programmet hjälpte också de professionella att bättre klargöra för föräldrarna vad syftet med deras gemensamma arbete var. Dessutom upplevde de att programmets syn på "att sätta mål" tillsammans med föräldrarna var verkningsfullt. De ansåg att det var fördelaktigt att arbeta mot ett mål i taget och att dela upp inlärning av olika färdigheter i små steg. Framstegen följs med hjälp av observationer och checklistor och studiedeltagarna upplevde att föräldrarna fick tillräckligt med tid för att lära in nya färdigheter. De uppskattade också att kunna koncentrera sig på ett område i taget och arbeta "klart" med det innan det är dags att gå vidare med nästa.

Deltagarna i studien ansåg också att det var en fördel att arbeta i föräldrarnas hem. Det underlättar för föräldrarna som slipper ta sig till en annan plats och de flesta föräldrar är tryggare i sitt eget hem. Dessutom blir det tydligare vilka behov som finns och när behoven blir tydliga är det lättare att ge rätt sorts stöd.

PYC som ett sätt att utöka samarbetet mellan professionella och föräldrar

I fokusgruppsdiskussionerna framkom att det ofta råder brist på samarbete mellan föräldrar med IF och professionella. Genom att främja dialog och samverkan mellan föräldrar och professionella kan PYC främja samarbetet. Som en deltagare i studien uttryckte det:

Jag tror att styrkan i det [PYC] är att du kommer till familjerna och arbetar på ett så konkret sätt. Jag tror att de [föräldrarna] förstår väldigt snabbt att det [PYC] hjälper dem och jag tror att PYC kan öppna upp nya möjligheter och att det gör det möjligt för dig att fokusera på svåra områden. Det, tror jag, är den största styrkan i programmet. Det sätt vi oftast arbetar på är mycket vagt med mycket prat och det hjälper inte dem att förstå.

Utövarnas erfarenheter av att arbeta med PYC

PYC, ett sätt att strukturera familjestödsarbetet bättre

En gemensam erfarenhet bland de professionella som deltagit i studien är att PYC gett dem en struktur som hjälpt till i deras arbete med föräldrarna. Genom att PYC har tydliga dokument som visar vilka mål man arbetar mot och vilka färdigheter som föräldern behöver för att uppnå målen, upplever de professionella att det är lättare att motivera arbetet gentemot arbetsledare och myndighetsutövarna inom socialtjänsten.

Kombinera PYC med andra metoder och program

En annan fördel med PYC, enligt några av deltagarna i studien, är att programmet kan kombineras med andra föräldrastödsprogram och egna kunskaper och erfarenheter. Andra deltagare ansåg dock att det fanns svårigheter förknippade med att kombinera PYC med andra program då de upplevde att det var svårt att definiera vad som skilde de olika programmen åt.

PYC som en ny, pedagogisk metod

PYC är användbart för den som vill ta reda på vilka behov som finns och programmet fokuserar på föräldrarnas styrkor istället för på deras svagheter. Detta skiljer sig från hur deltagarna i studien är vana att arbeta. PYC gav dem nya verktyg att använda i arbetet med föräldrar med IF. De ansåg också att det var en fördel att PYC används enskilt, anpassat efter individen, eftersom erfarenhet visar att föräldrar med IF sällan fungerar bra i gruppverksamhet. Genom att rollspela med föräldrarna upplevde de professionella att de hittat nya, effektivare sätt att kommunicera med föräldrar med IF. De uppskattade också omvårdnadsmodulen i manualen som syftar till att barnen ska växa och utvecklas i en säker och stimulerande miljö.

Manualen innehåller flera checklistor inom olika områden och studiedeltagarna upplevde att det var ett nytt sätt att arbeta på. Checklistorna hjälpte dem att få till stånd en tydlig kommunikation med föräldrarna. Checklistorna underlättade även bedömningen av föräldrarnas framsteg. De flesta deltagarna i studien såg positivt på checklistorna men några var mer tveksamma. Eftersom ingen av studiedeltagarna hade tidigare erfarenhet av att arbeta med direkta observationer upplevde flera att arbetet med checklistor var tidskrävande. Några upplevde också att checklistorna gav dem en kontrollerande roll gentemot föräldern. Under fokusgruppsdiskussionerna framkom att några studiedeltagare missuppfattat syftet med checklistorna. De använde dem bara för att utforska föräldrarnas förmågor, inte som det pedagogiska verktyg de är avsedda att vara.

Programmets fortsatta utveckling

Trots att programmet översatts till svenska av en professionell översättare upplevde deltagarna i studien att justeringar behövde göras för att programmet bättre ska passa in i ett svenskt sammanhang. Även om PYC innehåller flera undervisningsstrategier efterfrågades ytterligare pedagogiska verktyg som till exempel hänvisning till andra program som går att kombinera med PYC och länkar till webbplatser med information om föräldrar med IF. Studiedeltagarna hade också önskemål om att programmet byggs ut så att det passar familjer med äldre barn.

Diskussion

Studiens syfte var att utforska hur användbart programmet är i praktiken genom att undersöka de professionellas erfarenheter av att lära sig och använda PYC. I fokusgrupperna kom det fram att PYC uppfattas som ett program med tydliga fördelar både för professionella och för föräldrar.

De professionella som deltagit i studien upplever att PYC utvecklat deras professionella kompetens och gett dem ett nytt förhållningssätt. Detta har gjort att de har blivit mer medvetna om olika metoder och hittat nya sätt gå tillväga i arbetet med föräldrar med IF. Några studiedeltagare hade erfarenhet av manualbaserade program, men det fanns deltagare i studien som saknade sådan erfarenhet. Att de såg så positivt på PYC kan ha att göra med att det var första gången som de arbetade med ett manualbaserat program som erbjuder en tydlig struktur.

Genom att arbeta med PYC har de professionellas attityder gentemot föräldrar med IF ändrats, vilket kan ha påverkat studiens resultat. Tidigare forskning har visat att professionellas negativa attityder mot personer med IF bidrar till svårigheter i relationen föräldrar-professionella och stigmatisering av dessa föräldrar. Detta är en viktig aspekt när resultatet av studien analyseras.

De professionella som deltagit i den här studien fann att PYC är en användbar metod för att utveckla föräldrakompetens hos föräldrar med IF. Deltagarna i studien ansåg också att PYC hade andra positiva effekter på föräldrarna. Detta har att göra med att programmet gör det lättare att klargöra roller, sätta mål, utveckla färdigheter och följa upp lärandet. Det faktum att programmet utförs i föräldrarnas hem bedömdes som positivt. Detta kan i och för sig bero på deltagarnas bristande erfarenhet av att använda en strukturerad metod i arbetet med föräldrar med IF. Programmet uppmuntrar professionella till att se föräldrarnas styrkor vilket gör det lättare att skraddarsy stödet efter de behov som finns. De professionella uppskattade att arbeta med föräldrarna enskilt eftersom föräldrar med IF oftast inte tillgodogör sig kunskap i grupp. Studiedeltagarna tycker att PYC har hjälpt dem i kommunikationen med föräldrarna, programmet har gjort det lättare att försäkra sig om att föräldrarna förstår vad som sägs. Forskning visar att kommunikationen mellan professionella och föräldrar med IF kan vara problematisk med många missförstånd. Dessa missförstånd kan leda till att socialtjänsten tolkar det som att föräldrarna inte är samarbetsvilliga, vilket sedan blir en faktor i diskussioner kring om barnet bör omhändertas eller inte.

Dessutom upplevde studiedeltagarna att PYC:s struktur fungerat som ett användbart verktyg för dem och gett dem möjlighet att bättre förklara och motivera sin inställning till att arbeta med dessa familjer för chefer och politiker. Med andra ord har programmet gjort det lättare för dem att identifiera och beskriva olika sätt att arbeta effektivt med föräldrar med IF på.

Programmets strukturerade karaktär har hjälpt de professionella att bättre hantera situationer då de upplever att familjernas liv är i kaos. Detta kan då indikera att användning av PYC kan minska stressen hos de professionella som tidigare fått förlita sig enbart på sina egna erfarenheter och praxis. Denna aspekt av programmet kan då vara särskilt värdefull, eftersom tidigare forskning visat att professionella som arbetar med dessa familjer upplever en högre nivå av stress än de som arbetar med andra familjer.

PYC är lätt att kombinera med andra program och metoder. Detta gjorde att studiedeltagarna upplevde att programmet fungerade väl inom ramen för deras ordinarie arbete. Forskning visar att detta är en viktig faktor för en lyckad implementering av nya program.

Användningen av checklistor kräver särskild uppmärksamhet. Checklistorna är ett pedagogiskt verktyg som hjälper de professionella att minnas vad som gjorts tidigare. De används också vid observationer av de framsteg som föräldrarna gör när de förvärvar nya färdigheter. Att använda checklistor var nytt för de flesta av deltagarna i denna studie, men de tyckte att listorna var till hjälp på olika sätt: för att kommunicera till föräldrarna vad de behöver lära sig, för att följa föräldrarnas framsteg och för att ge föräldrar både positiv och korrigerande feedback. De flesta av deltagarna i studien uppgav att de var positiva till checklistorna, även om de ibland endast användes som ett medel för bedömning och inte i undervisningssyfte. Denna felaktiga användning av checklistorna speglar en missuppfattning där checklistornas funktion som pedagogiskt verktyg gått förlorad. Detta missförstånd kan också peka på att, i en effektiv implementering av ett program som PYC, är det inte tillräckligt att bara tillhandahålla utbildning i programmet – regelbunden uppföljning av programtrohet är också nödvändig.

Slutsats

Vad kan man lära av ovanstående analys, av ett litet men representativt urval av professionella, som endast genomgått en första träningsomgång som en del av den svenska implementeringen av PYC? Genom att undersöka de erfarenheter och åsikter som de första att använda PYC i Sverige delat med sig av, identifierar denna studie faktorer som skulle kunna förbättra implementeringsprocessen. De praktiska följderna av dessa slutsatser är flera. Att döma av de synpunkter och åsikter som deltagarna i studien har framfört så verkar det som att PYC verkligen lämpar sig att använda också i Sverige. De flesta av de professionella som deltog i studien upplevde att programmet stärkte dem i arbetet med föräldrar med IF, men också att PYC stärkte föräldrarna. PYC:s struktur och innehåll upplevdes vara till hjälp och checklistorna ansågs användbara, även om deras syfte ibland missförstods.